

“dan fflangell ...”

Neilltuir 27ain o Ionawr eleni i gofio am yr Holocost.

Bob blwyddyn cawn gyfle i oedi, i bwylllo yng nghanol ein rhuthro beunyddiol er mwyn cofio. Cofiw'n fod miliynau wedi dioddef holocost, neu hil laddiad bwriadol yn nyddiau “oes arall” yr Ugeinfed Ganrif. Cofiw'n hefyd eleni nad crych awel ar wyneb llyn hanes, gwerthoedd ryw “ers talwm” anwaraidd pell mo'r gwerthoedd arweiniodd at yr holocost Iddewig. O newid y gyffelybiaeth. Nid craith yr Ugeinfed Ganrif ond clwyf agored cyfoes yw'r hiliaeth a gwrth-Semitaeth. Casineb geiriol ac ymosodol ydyw sydd i'w weld yn amlwg ar ein cyfryngau cymdeithasol ac yn ein disgwrs cyfoes. Dyma'r crawn sy'n drewi ac yn gwenwyno.

Mae penawdau'r newyddion yn ein hatgoffa'n ddyddiol o'r hiliaeth sy'n codi ei ben drachefn. Ar hyd ac ar led Ewrop mae arwyddion o dwf pleidiau asgell dde eithafol sy'n defnyddio iaith hiliol i hybu eu hamcanion a'u gwerthoedd. Ac fel y clywyd sawl tro yn ystod yr ymgyrch etholiadol diweddar mae'n eglur bod tueddiadau gwrth-Semitaidd i'w canfod ar yr asgell chwith hefyd.

Medi corwynt

Cofiw'n wrth oedi eleni, bod effeithiau hir dymor i eiriau'r rhai sydd am ddefnyddio iaith sy'n ddibris o'r “arall” a'r “dieithr.” Heuir i awelon tyner yr hyn y mae'r “bobl” am ei glywed. Ond ym mhen y rhawd, heb edifeirwch a phenderfyniad bwriadol i droi oddi wrth y gwerthoedd hyn, medir corwyntoedd na ellir eu rheoli.

Ac eleni, wrth gofio, mae'r Cenhedloedd Unedig am i ni weithredu gyda'n gilydd i wrthwynebu gwrth-Semitaeth neu dueddiadau a rhagfarnau niweidiol eraill gan barchu a mynnu fod pawb yn parchu hawliau dynol ym mhobman.

Ymateb i Auschwitz

Wrth gofio bod 75 mlynedd ers i ddiodefwyr Auschwitz gael eu rhyddhau ac o edrych ar greulondeb a maint dioddefaint Auschwitz gallwn oll ddeall a chydymdeimlo gydag ymateb Alan Llwyd yn 1995 pan ymwelodd yn y glaw â'r gwerys.

“Heno, y mae'r glaw uwchlaw Auschwitz
Yn diffodd, fesul un, y miliynau o
ganhwyllau o gnawd,
A rhes ar ôl rhes o'r rhai a oroesodd
Yr uffern ddychrynllyd, yr Isfyd a elwir
Auschwitz,
Fin hwyr yn ymgynnull fan hyn,
Fan hyn ar erchwyn yr archoll, lle mae'r
holl ganhwyllau
yn wylo chwe miliwn o dagrau wrth
gynnau'n eu gwefr.”

Dagrau heddiw

Ond ai dyna'r cyfan a wnawn ni? Wylo ychydig? Tristáu ychydig?

Beth am ystyried am foment a oes yna unrhyw dueddiadau hiliol neu wrth Semitaidd yn perthyn i ni? Clywais innau bobl barchus iawn ar lawr gwlad yn cyfeirio at Iddew yn eu gweithle mewn iaith gwbl hiliol.

Gwrth Semitaeth heddiw?

Ac wrth i dymor y Plygeiniau ddirwyn i ben unwaith eto ni allwn osgoi'r ffaith y ceir ambell waith gymalau sy'n cadarnhau meddyliuau gwrth-Semitaidd.

Mi wn y bydd yr hyn a ddywedwn nesaf

yn corddi, yn siomi neu ddigio rhai o'n darllenwyr. Nid dyna yw'r bwriad.

Bydd eraill efallai am amddiffyn cymal am fod yr effaith farddonol yn gofyn am y trawiad o gytseiniaid er mwyn y gân.

Ond anodd yw osgoi islef anffodus a geir yn *Carol y Swper* (Carol sy'n rhyfeddol o dlws, yn rhyfeddol o effeithiol fel arall). Yn y garol dywedir bod “Ein Meichiau a'n Meddyg dan fflangell Iddewig.”

Heblaw am fod yn ffeithiol anghywir – nid Iddewon ond Rhufeiniaid weinyddodd y fflangell a'r croeshoeliad – y mae'r cymal yn medru bwydo agweddau anffodus. Agweddau ydynt y dylem geisio ymddihatu oddi wrthynt.

Traddodiad

Diau y dywedir mai dim ond mynegi cred hanesyddol y mae'r garol, ac y mae hynny'n sicr o fod yn wir. Ond mae
(parhad ar dudalen 2)

Cydymdeimlo

Yr oedd yn drist gennym glywed am farwolaeth Mr I D Gwynne Pickering gŵr a gyfrannodd yn helaeth dros nifer o flynyddoedd i fywyd y Cyfundeb. Yn wreiddiol o Aberystwyth treuliodd y rhan helaethaf o'i oes yn Llundain yn gwasanaethu Banc Barclays fel Rheolwr Banc. Bu'n aelod yng nghapel Charing Cross, Llundain cyn ymuno gydag eglwys Jewin. Bu'n flaenor gweithgar yng Nghapel Jewin ac yn weithgar yn Sasiwn y De lle y gwasanaethodd fel Llywydd. Gwasanaethodd Gronfa Bensiwn y Cyfundeb ac fel Ymddiriedolwr a thrysorydd Ysgoloriaeth Pierce am dros ddeugain mlynedd.

Estynnwn ein cydymdeimlad a'i deulu.

Cynhwysir Coffâd llawnach yn fuan.

“dan fflangell ...”

(parhad o dudalen 1)

Caneuon Ffydd wedi gweld yn dda i beidio â chyfeirio at yr “Ethiop du” yn emyn enwog John Elias gan ddweud,

“a’i waed a ylch y galon ddu
yn lân fel eira gwyn.”

Ie, lleisiau o’r gorffennol, agweddu anffodus o’r gorffennol y mae’n rhaid eu hamddiffyn yn enw “cadw’r traddodiad yn fyw”, meddir.

Ond arferid canu?

“Taffy was a Welshman, Taffy was a cheat,
Taffy came to my house, and stole a piece of meat;
I went to Taffy’s house, Taffy was not there,
I hung his coat and trousers to roast before a fire.”

(Mae fersiynau eraill poblogaidd o’r rhigwm ar gael hefyd)

A fyddwn am gymeradwyo hybu gwerthoedd yr hen bennill am ei fod yn “draddodiadol” neu’n mynegi gwerthoedd anffodus oes a fu?

Os gwrthun gwerthoedd y rhigwm, peryglus yn ein cyd-destun cyfoes yw parhau i sôn am “fflangell Iddewig”.

Her cofio heddiw

Wrth gofio’r Holocaust eleni tybed na allem roddi ystyriaeth synhwyrol i’r angen i chwilio am fynegiant cywirach o goncwest lesu Grist. Siawns na allwn ddod o hyd i ffordd fwy addas o gloi Plygain? Ac er nad hwn fydd y tro cyntaf i’r awgrym gael ei wyntyllu oni fyddai’n gywirach ac yn ddiogelach i newid “fflangell Iddewig” i “fflangell Rufeinig”. Byddai’n gywirach yn hanesyddol. Ac yn ail, llithrodd yr Ymerodraeth Rufeinig i lwch hanes – fel pob Ymerodraeth arall – ac ni fyddai newid y geiriad yn digio unrhyw Rhufeiniwr nac yn arwain at esgus am agweddu gwrthun heddiw!

Gadewch i ni wybod eich barn.
Cydysynio ai peidio.

Cardi, Cymwynaswr, Cymro

§ pur fu darllen cyfrol benigamp o atgofion John Morris, Cardi o ardal Capel Seion, Aber-ffrwd a Chwm Rheidol yn wreiddiol, cyfreithiwr a gwleidydd, a chymwynaswr mawr yr oedd Cymru a’i phobl ar frig ei flaenoriaethau.

Teitl bachog – *Cardi yn y Cabinet* – sydd i’r gyfrol 126 tudalen, a gyhoeddir gan y Lolfa, a’r pris yw £7.99. Mae’r cynnwys wedi’i grynhoi yn chwe phennod dwt, gydag atodiad byr yn nodi rhan allweddol yr awdur yn sicrhau dilysrwydd cyfartal i’r Gymraeg a’r Saesneg ym maes gweinyddiaeth cyfiawnder yn 1962.

Am iddo droi i fyd y gyfraith yn hytrach na dilyn traddodiad amaethu ei deulu, gwelwyd John Morris fel “dafad ddu” y teulu. Tyfodd yn un o gewri’r byd gwleidyddol, gan ddringo i’r uchelfannau o fewn llywodraeth y Deyrnas Unedig; er hyn, arhosodd ei draed yn solet ar y ddaear.

Bu dylanwad ei deulu, ardaloedd ei fagwraeth ac addysg ysgol Penllwyn, ynghyd ag ysgol a choleg yn Aberystwyth yn sylfaen gadarn iddo mewn gyrfa gyffrous o gyfrifoldebau a heriau mawr. Ei angor yw ei wraig Margaret sydd â chysylltiad ag ardal Ceinewydd.

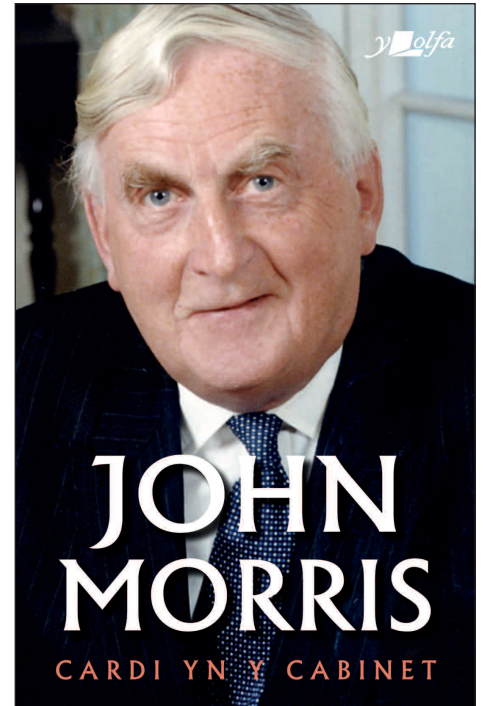
Bu’n gyfreithiwr a dirprwy ysgrifennydd cyffredinol Undeb Amaethwyr Cymru, gyda’i gefndir teuluol yn gymorth iddo yn y swydd. Plannwyd hedyn uchelgais ynddo yn gynnar a mynnodd frwydro er lles Cymru a’i phobl ymhell cyn ei ethol yn Aelod Seneddol Aberafan yn 1959. Wedi’i ethol, sylweddolodd yn fuan pa mor ddibynnol oedd yr ardal ar y diwydiant dur, a mynegbost ei ymdrechion o hynny allan fu “Dim cardod i ddyn ond gwaith”.

Yn y bennod hwyaf o dipyn sef “Arweinyddion mewn gwleidyddiaeth”, cawn sylwadau gonest a di-flewyn-ardafod am bob un o arweinyddion y blaid Lafur o 1959 hyd heddiw – deg ohonynt. Stori ddifyr yw honno amdano ar ymweliad â Phontarfynach yng nghwmni Harold Wilson, yn gofyn i’r Prif Weinidog am £75,000 tuag at yr Eisteddfod Genedlaethol a chael yr ateb, “Make it 50”.

Mae’r bennod fer “Gweinidog y Goron” yn crynhoi’r cyfnod mewn swyddi gweinidogol amrywiol, megis Ysgrifennydd Cymru a Thwrnai Cyffredinol. Yma ceir stori annwyl amdano yn mynd am drip ar y trên bach i Bontarfynach gyda Barbara Castle, gan ddangos ei fro enedigol iddi, a’r union fan ar y daith lle disgynnai ei fam o’r trên wedi bod yn siopa yn Aberystwyth.

Mae’r deunaw llun yn y gyfrol yn ychwanegiad cyfoethog i’r testun;

o ddi-ddordeb arbennig mae’r llun o’r awdur yn agor ysgol newydd Penllwyn, gyda’r Henadur Morgan Davies, Pont Llanio yn eistedd yn ei myl, gŵr a wnaeth ddiwrnod teg o waith fel cynghorydd yn ei sir enedigol.

Mae’r bennod “Cyfreithwyr y Llywodraeth” yn nodi ei ddyrchafiad i Dŷ’r Arglwyddi yn 2001 fel Arglwydd Morris o Aberafan, tra yn y bennod “Crwydro” cawn ein tywys i’r Almaen, Sbaen, yr Eidal, Hong Kong, De’r Affrig a Mecsico. Byrdwn y bennod hon yw: “Teg edrych tuag adref er ei bod yn “werth troi’n alltud ambell dro”.

Yn y gyfrol ddifyr hon, croniclir trigain mlynedd yn y byd gwleidyddol, hyd at y cyfnod dadleuol presennol o drafodaethau tanllyd am aelodaeth y Deyrnas Unedig o’r Undeb Ewropeaidd. Cofnodir hefyd gyfraniad allweddol y gwleidydd o Gardi i’r ymgyrchoedd dros sicrhau sianel deledu Gymraeg a’r mesur Datganoli.

Diolch i John Morris am grynhoi ei atgofion mewn arddull gartrefol ac ystywyth. Diolch iddo hefyd am fynnu bod llais Cymru fach wedi’i chlywed yn Llundain a thu hwnt. Fel Cardi i’r carn fy hun, rwy’n argymhell y gyfrol gampus hon i’ch sylw, ac wedi’i darllen, mynnwch gip ar *Fifty Years in Politics and the Law*, (Gwasg Prifysgol Cymru; pris £9.99) lle ceir ymdriniaeth helaethach o yrfa ddisglair y gwleidydd o Gardi.

Boed iechyd da, ŵr union, yw’r hyn a ddwed pob calon mewn diolchgar gân, i wleidydd glân dros fryniau Ceredigion.

John Gwynn Jones,
Capel Seion